

ՀՏԵՄԵՐԸ

ՊԻՏԸՆԻ ԳԻՏԵԼԵՑ

ՀԵՏՈՒ 6

ՊԵՏՈՒ 1. 1846

ԹԻՒ 71

Լաբանկայի այս է նա :

Լաբորիային հետո՝ Բարսիլ :

Նամբորդութեանց պատմութիւններուն մէջ շատ անգամ կրտսնեմք որ Լաբորիայի վրայով անհիմն տեղեկութիւններ կուտան մեզի ճամբորդները , և շատ կը պախաբակեն ան երկրի բնակիչները : Ստոյգ է որ Լաբորիայիցիները ոչ գեղեցիկ և ոչ բարեձև կերպարանք մը ունին . բայց զարմանալին աս է որ՝ չափէ դուրս վար կը դարձնեն անոնց տգեղութիւնը , անյայտարար կազմութիւնը և աղտոցութիւնը : Կենք ասոնց շատերը տեսած ենք որ խիստ բարձրահասակ էին , և հասարակօրէն ամէնն ալ չափաւոր հասակ մը ունին : Ընտել որ աղէկ տեղեկութիւն ունին աս Թափառական ընտանիքներուն , կը գովեն անոնց բարեսրտութիւնը , համեստութիւնը , համբերող և հնազանդ բնաւորութիւնը :

Լսոնց մէջը երկու տարբեր ցեղ կայ , Թէպէտ և մի և նոյն սերունդէ և ընտանիքէ յառաջ եկած են . մէկ ցեղը վրաններու մէջ կը բնակի և մէկալը որոշեալ տեղ մը :

Որոշեալ բնակարան ունեցողը հասարակօրէն Լաբորիայեացի խիստ աղքատն է որ յետին Թշուառութեան հասած ըլլալով սովէն կամ տարափոխիկ հիւանդութենէ մը , և ալ չկրնալով աս դին ան դին Թափառիլ և խաշնարածութեամբ ապրիլ , ինչպէս որ կընեն իրենց հարուստները , կը թողու ան ընդարձակ դաշտերը՝ ուր որ իր հօտը կարծէր , և կուգայ կը բնակի երկրագործ և ճարտարագործ , ժողովուրդներուն մէջը : Ի՞նչ որ իրեն պատահած ձախորդութիւնը բնաւ բան մը թողուցած չէ նէ իր ձեռքը՝ գեղացիի մը տուն ծառայութեան կը մտնէ , կամ մուրաքով կապրի : Չմեռուան եղանակին շատ անգամ կրտսնուին Սուէդի քաղքներուն մէջ՝ աս Լաբորիայի աղքատ ընտանիքները արք և կանայք , ծերք և տղայք պատուած եղջերուի մորթերով ծածկուած , ու աս իրենց տարօրինակ կերպարանքով՝ որ ամէնուն հետաքրքրութիւնը կարծեցունէ , ողորմութիւն կը խնդրեն :

Լսոր հակառակ՝ Թէ որ Լաբորիայիցի գեռ իր յաջողութեան ժամանակէն քիչ մը ստակ պահէր է նէ , Թէ որ կրնայ քանի մը եղջերու ծախել , կը հաւաքէ իր բոլոր ու-

նեցածը , ու կերթայ ծովուն եզերքը կը բընակի , և անանկ տեղ մը կընտրէ իրեն՝ ուր որ անուշ ջուր և փայտ կը գտնուի : Հոն խրճիթ մը կը շինէ իրեն կէս մը հողէ կէս մը ծառերու ճիւղերէն , և ուռկան մը ծախու առնելով ձկնորս կը ըլլայ : Իր վատուկած պրամովը քանի մը ոչխար կը գնէ կամ երինջ մը Թէ որ կարելի է : Իր կինը և իր աղջկունքը դործարան մը ունին ու անով բուրդ կը հիւսեն : Իսկ ինքը ամառ ձմեռ ձկնորսութեան կերթայ : Ըսանկով շատ չանցնիր ան կողմի բնակիչներուն կարգը կանցնի , կուտավարութեան տուժարին մէջ իր անունը կը դրուի , ու այնուհետև այս ինչ գեղին և այս ինչ ժողովրդապետական եկեղեցիին կը վերաբերի : Ըսու ամենայնիւ բնաւ իր լեզուն՝ իր բարբը և մինչև անգամ իր սովորական հագուստը չփոխէր . հապա կապրի ան՝ ուրիշ աղբի մը մէջ աւանց կեղծելու երբէք իր որ աղգէն ըլլալը : Ընէկ գիտէ որ Լորվեկիացիները և Սուէդացիները ծուռ աչքով կը նային իրեն . բայց հողը չէ , ամենեւին ջանք չընէր յաղթելու ան նախապաշարմունքը որ նըւաստութեան մէջ կը ձգէ զինքը . քանզի իր խրճիթը զատ է , իր սովորութիւնները տարբեր են . ու երկրին մէջ գտնուող ընտանիքներէն մէկը չուրէր իր ընտանեացը հետ խառնուիլ կամ աղաակցութիւն ընել : Ուրիշ Լաբորիայիցիներէն զատ ոչ բարեկամ և ոչ աղքատկան մը ունի . որոնք երբոր հոն չըլլան նէ՝ մինակ կանցունէ իր օրը : Լորվեկիացիները ծովային Լաբորիայի , իսկ Սուէդացիները հատուած կանուանեն , զանիկայ :

Լրանաբնակ Լաբորիայիցի՝ ընդհանրապէս լեռնաբնակ կը կոչուի , իր եղջերուի հօտէն ուրիշ ստացուածք մը չունի . և սովորաբար խիստ չափաւոր և աղքատին կեանք մը կը վարէ : Հնոտի լաթերով շինուած վրան մը և չորս ցիցի վրայ կանգնած , իր ձմեռնային և ամառնային բնակարանն է . վառարանը մէջ տեղն է , որուն ծուխը վրանին վրայի ծակէն դուրս կը լէ . անոր բոլորովը հինգ կամ վեց եղջերուի մորթեր փըռուած՝ որոնք բոլոր ընտանեաց անկողիններն

են . իսկ ծուխը՝ որ իրենց չորս կողմը կը պատէ , սեպէ թէ իրենց անկողններուն վարադոյրներն են : Կաթնայ՝ մը և քանի մը փայտէ ամաններէն զատ կարասիք մը չունին : Լաւաքանչիւր Լաբոնիացի եղջիւրէ շննած զրգաւ մը և դանակ մը միշտ իր գրպանին մէջը կը կրէ : Հատ անգամ՝ փայտէ ամաններուն տեղը եղջերուներուն փամփուշտը գործկածեն . և ասոր մէջը կը պահեն կաթը՝ ջրով խառնած , որ իրենց ըմպելիքն է :

Լս վրանաբնակ մարդիկը՝ ատենօք Սուէշի մէջ շատ տեղուանք կը բնակէին , և հաւանական է ինչպէս որ ունեք կը հաստատեն թէ խիստ շատ կը բնակէին անոնցմէ՝ բոլոր Հիւսիսային երկիրներուն մէջը : Բայց հիւսիս շատ քիչնոր են , և բովանդակ Ուստաստանու , Կորվեկիայի և Սուէզի Լաբոնիային մէջ , 12 , 000 հոգիէն աւելի չեն : Լս նուազութեանը պատճառը յետին խղճութիւնը և տարափոխիկ հիւանդութիւնները եղան : Սատի ասոնց հետզհետէ քիչնալը մտածելով՝ կրնամք գուշակել թէ ատեն պիտոր բլայ որ ալ վրանաբնակ Լաբոնիացի չգտնուի աշխարհիս վրայ . ու աս տարօրինակ ցեղը պիտի նմանի ան վաղեմի մարդոցը հին ցեղերուն , որոնց յիշատակը միայն մնացեր է պատմութեանց մէջ , և անոնցմէ մէկը չգտնուիր հիւսիս երկրիս վրայ :

Կորվեկիայի Լաբոնիացիները գրեթէ մէկ դար մըն է որ քրիստոնէութեան դարձան . Սուէզի մէջ եղողները երկու դար առաջ քրիստոնէական կրօնը ընդունեցին , և հէթանոսական նշանները բնաջնջ եղած են իրենց մէջէն : Եւ չունին անոնք ան մեզական թմբուկը , որն որ կախարդները գործկածէին ոգիները հալածելու համար . և ոչ իսկ ան քարէ կուռքերը՝ որոնց առջևը Լաբոնիացիները ծնկան վրայ գալով կընուիրէին անոնց մատղաշ եղջերու մը , որ ճերմակ և անարատ պիտի բլար : Եւ հետարանին քարոզութիւնը բնաջնջը ըրաւ բոլոր աս մոլորութիւնները , որ տգիտութենէ և սնապաշտութենէ առաջ եկած էին : Բարոգիչները ամէն ձմեռ կուգան տղոցը կար-

գալ սորվեցընելու . ու երբոր մէկը ան հողաշէն և զիճային խրճիթը կը մտնէ , կամ ծխոտած վրաններուն մէջը , ան նոյն տեղը՝ ուր որ ատենօք կուսպաշտութեան նշանը դրուած էր , հիւսիս Լստուածաշունչ մը և Սաղմոս մը կը տեսնէ :

Սալուէն փլէշ-օրէնք :

Երիտասարդական հասակը :

Ենթա մարդիկներն են որ կըսեն թէ երիտասարդութիւնը՝ զուարճութեամբ և զօսանքով անցնելու հասակ մըն է : Սակայն երիտասարդական հասակը միայն բարի ունակութիւններ ստանալու համար եղեր է , որ մնացած կեանքին օգտակար ըլլան անոնք : Եւ աս բարի ունակութիւնները ձեռք բերելու համար՝ ամէն բանէն առաջ մեծ փոյթ մը պիտի ունենայ երիտասարդը . քանզի երջանկութիւնը՝ երիտասարդութիւնը աղէկ գործածելու դէմ՝ բան մը չէ , մանաւանդ թէ անոր հակառակ ան երիտասարդները՝ որ փոփոխակի զբաղմունքներով և պարզ զուարճութիւններով կեանքներն կանցունեն , ալ աւելի բերկրութիւն կը զգան . քան որչափ անոնք որ անառակութեամբ կապին . որովհետեւ պարզ կեանքը և օգտակար զբաղմունքներն են որ աւելի հանգըստութեան ճաշակը կուտան :

Կեսար Դանիաթու :

Կեսար մեծ դօրապետ մըն էր , բայց գիտէր ան արհեստներուն յարգը , որոնք որ մարդիկ կը բանին խաղաղութեան ժամանակը , ինչպէս որ կը յարգէր քաջութիւն ալ պատերազմին ժամանակ : ()ր մը երբ որ մէկը բարձր ձայնով իր քովը նստեր կը կարդար , հարցուց անոր ըսելով . “Կը կարդան թէ կը երգես , թէ որդուն կը երգես” շատ գէշ եղանակ ունի երգը” : Եւսօրուան օրս որչափ ասանկ կարգացողներ կը գտնուին , որոնց պէտք է աս հարցմունքը ընել :

Ենթա օրհնութիւն մըն է զիւրազգած խղճմտանք մը ունենալը , ք՛անանկ խղճմտանք մը՝ որ ոչ միայն շուտով կիմանայ չար բանը , այլ և իսկոյն խոյս կուտայ անկէջ , ճիշդ ինտոր որ արտևանուները կը գոցուի փոշիին դէմ :

Ենթա զի երկիւղներ մի ունենար , պղտիկ թրուչունները Եստուած չնուցանե՞ր մի . թէ և անոնք ոչ ամբար ունին և ոչ բալլիքի տակ պատուհաններ :

Բառակեր,

իր հորուսը. — պարկով պատկերապ միջոց. —

Բառանցով ըմբռնաբարդութիւնը¹ :

Բառակեր, Գերմանացի ազնուականը, համբաւաւոր հանդիսացաւ վեշտասան երորդ դարուն մէջ իր անընկճելի զօրութիւնովը, իր հասակին բարձրութիւնովը և մանաւանդ իր մօրութեամբը, որ այնքան կարգէ դուրս երկայն էր՝ մինչև իր ոտքերը կը հասնէր ու անկից մինչև կէս մէջքը. ուստի կըստիպուէր զանիկայ զաւաղանի մը վրայ փաթտելու, որով այնչափ կը փառաւորուէր՝ մինչև քիչ անգամ կառք կը հեծնէր, այլ գրեթէ միշտ ոտքով կը քայլէր՝ որ զանիկայ աւելի գերազանցութեամբ մը ցուցընէ. երբեմն դիօշակի մը պէս կը տարածէր իր մօրութեամբը, ու թող կուտար որ հովը ուղածին պէս շարժէ զանիկայ : Սեւաճ ժամանակին՝ մօրութեամբը երկու կտորը ներով՝ զգուշութեամբ մը պահուեցաւ :

Մաքսիմիլիանոս Բէն խնդրեց որ իրեն կնութեան սրուի ազնուական օրիորդը շէղինէ Սարսէկին անուն. բայց նախանձորդ մը ունէր Սպանիացի ասպետ մը որ շատ երեւելի էր ազնուական ցեղէ ըլլալով՝ ու նաեւ քաջութիւնով. ու Բառակերէն աւելի բարձրահասակ էր : Կայսրը ըսաւ թէ երկուքէն ով որ խիտ քաջ է՝ անիկայ պիտի աւանանայ շէղինէին հետ, և այլանդակ փորձով մը կը քննէր անոնց զօրութիւնը. կուռեցուց զանոնք ձեռքեր նին մէկմէկ մախաղ՝ ունենալով, թըշնամիին մեծութեանը համեմատ. ու յողթութիւնը անորը պիտի ըլլար, երբոր իր հակառակը առջի անգամ մախաղին մէջ դնէր : Սուտի սա երկու նախանձորդները Կայսեր առջևը յանձնառու եղան ան պատերազմին՝ որուն մէջ պիտի ցուցընէին իրենց մեծ զօրութիւնները : Բառակեր բռնեց զՍպանիացին մախաղը դրաւ :

Սիկայ՝ ձիերուն շատ հաստ երկաթները իր ձեռքերովը կը կոտորէր : Մհաւասիկ մէկ զիպուած մը որ պատահեցաւ Կրաթսի մէջ, Երջիզուքին ներկայութեանը : Եւ Գուրսին պալատը քրիստոնէութեան դարձած

Հրէայ մը կար, որ իր բարձր հասակովը ու իր զօրութեամբը՝ հսկայի մը կը նմանէր : Երջիզուքը ուղեւոր զիտնալ թէ արդեօք Բառակերէն աւելի ուժով է, ստիպեց զՇէրէյն որ բռամը ըմբռնաբարդութիւն ընէ սա ազնուականին հետ : Սիւնակ ձգեցին թէ ով պիտի տայ առջի հարուածը, ու Շէրէյն ելելով վիճակը՝ այնպէս սաստիկ զարկաւ Բառակերին, որ պարտաւորեցաւ ութ օր անկողինը պառկելու. բայց աղէկցաւ չաղէկցաւ՝ զնոց գտնել իր Շէրէյն որուն ըրածին փոխարէնը հատուցանէ : Բռնեց անոր երկար մօրութեամբ ձախ ձեռքին փաթտեց, ու իր աջ բռունցիով զայնպէս ուժով մը զարկաւ՝ որ մօրութեամբը և ծնօտը միանգամայն ձեռքը մնացին, որով Շէրէյն մեռաւ : — Ի՞նչ կը յուսացուի ան թագաւորներէն՝ որոնք այսպիսի խաղերու պատճառ կը ըլլան :

Սպանիէն փիլիսօֆէս :

«Մտուած չէ թէ մարդու տեսածին պէս կը տեսնէ. քանզի մարդը դուրսի երևոյթին կը նայի, բայց Մտուած սրտին կը նայի» : Իմ Սպ. Ժ. 7 : Կրնայ ըլլալ որ մէկ մարդ մը բարի և բարեպաշտ երևնայ մարդոց աչքին առջևը, և սակայն շատ ատելի ըլլայ Մտուածոյ առջևը : «Տէրը կը քննէ սիրտը» : Լուս. Իմ. 2 : Երթունքով և ձեռքով Մտուածոյ պաշտօն մատուցանելը, առանց սէր և հնազանդութիւն ունենալու սրտի մէջ, սպստամբութեան վրայ կեղծաւորութիւնն ալ աւելցունել է :

Թէ որ ծնողը յիշէին միշտ թէ իրենք՝ իրենց զաւակներուն քովը Մտուածոյ փոխանորդներն են, իրենց իշխանութիւնը պիտի ըլլար միշտ քաղցր, հաստատ, գորովալից և ծանր առիթ բարկանալ. ահա այսպէս է Մտուածոյ իշխանութիւնը :

Սիւնամիւսը կարկտած հանդերձ հագնելէն, ինչու որ անով՝ քու կնկանդ ժրութիւնը կը պատուես :

Ներքին կը կարծես քու յանցանքդ, Սպանիայ ըսելով. ճիշդ ատ հաշուել պակասութիւն մըն է :

Են որ ուշ կարթննայ, բոլոր օրը ետ կը մընայ իր ընելու բաներէն :

Եմէն գործին իր ժամանակը, և ամէն բանին իր տեղը :

Թէ որ բաժակ մը զինի աւելի խմէք, կեանքերնուս մէկ շաբաթը կը կարճըցունենք :

¹ փէլէլանլը : ² Զանլու :

Վարդապետի Կաթողիկոս :

Վարդապետի Կաթողիկոսի ուղղորդման
մէջ՝ որ գրեթէ երկրագունտիս կէսը կը
ծածկէ, և ուր որ քանի մը պզտիկ կղզիներ
բնակչութիւն ունենան, տեսակ մը
փոքրիկ ծովային կենդանիներ քարեղէն բոյ-
սերու մէջ լռիկ կաշխատին անանկ ահա-
գին ժայռեր կաղմբալու, որոնց մէկ քանին
ինչուան երկու կամ երեք հարիւր փարսախ
երկայնութիւն ունին : Եւ ժայռերը քիչ
քիչ կը բարձրանան ծովուն յատակէն, և
դարեր անցնելէն ետեւ ջուրին երեսը կը լինի
և նոր կղզիներ կը ձևանան. որոնց թիւը
հետզհետէ շատնալու վրայ է յիշեալ կեն-
դանիներուն աշխատութեանը համեմատ, և
կըզուշակուի թէ ատենէ մը ետքը՝ աս
ուղղորդման մէջ ընդարձակ երկրներ
պիտի տեսնուին, որոնցմէ հիմակուհիմա
գրեթէ զրկուած է :

Եւ տարօրինակ փոքրիկ կենդանիները՝
այնքան ահագին շէնքեր կը կազմեն ծովուն
մէջ, որ եթէ բովանդակ մարդկային ազգը
միաբանելով հարիւր հազար տարի աշխա-
տէին, հազիւ թէ անոնց խիստ փոքրիկ մա-
սը կարող պիտի ըլլային շինելու : Եւ շէնքե-
րը՝ տեսակ մը պողպատեղէն բոյներ են և
ծովային քարանիւթ բոյս* կը կոչուին. ու
որոնց ինչպէս ըլլալը հասկընալու համար,
բաւական է որ մեր ընթերցողները մաքերնին
բերեն փեթակէն հանուած մոմէ մաղ մը,
որուն ամէն մէկ խորշին մէջ մեղրուի հաւ-
կիթ կամ որդ մը կը գտնուի : Եւ ալ յայտ-
նի է որ աս որդերուն գլուխը դէպի խորշին
բերանը դարձած է. ծովային աս տեսակ
բոյսերն ալ գրեթէ անոր պէս են. մաղը
մոմէ ըլլալուն տեղը կրայից քար է, և չէ
թէ մեղրներուն պէս մեծերը կը շինեն զա-
նիկայ իրենց պզտիկներուն համար, հազոտ
նոյն խորշերուն մէջ բնակողները կը շինեն
իրենց հիւթովը խիստ ջնջեալ նման՝ որ
պատեանին իրենց շորիքովը կը շինեն : Եւ
փոքրիկ կենդանեաց ամէն մէկուն բերանը՝
իր բնակած խորշէն դէպի դուրս կը բաց-
ուի, և ինքնին իր կերակուրը կընթանի ծո-

վին ջուրին մէջէն, իր բերնին քովերը ե-
ղած փոքրիկ թիւերը շարժելով. բայց ի-
րենց խորշերուն մէջ կալած են մարմիննե-
րուն վարի մասովը, և չեն կրնար դուրս
ելլել : Աւտի ամէնքն ալ հաւասարապէս
մի և նոյն մաղին վրայ կաղրին, որ տեսակ
մը հասարակապետութիւն կը կազմէ. և ա-
նանկ միաբանութիւն մը ունին, որ եղբայր-
ներէ բաղկացած ժողովուրդի մը ունեցա-
ծէն շատ աւելի է, և կարծես թէ մէկ կեն-
դանի մըն է բաղմաթիւ կենդանիներու
բաժնուած : Վանդի մաղին մակերևոյթին
վրայ թաղանթ մը կայ որ ամէն կենդանիներ
ընդհանրապէս կը ծառայէ, և
ամէնուն ալ մէկմէկու հետ հարգողակցու-
թիւն ընել կուտայ. անանկ որ՝ կենդանիին
մէկը բան մը ուտելու ըլլայ, մէկաւնիւրուն
ալ օգուտ կընէ, թէ որ մէկը վնաս մը կը-
րէ բոլոր մէկաւնիւրն ալ մէկտեղ կը կրեն :
Յիշուի շատ զարմանալի բան մըն է ասի-
կայ :

Ստոյգ է որ աս տարօրինակ ճշմունքը
այնքան անըզալի կենդանութիւն մը ունին,
որ բնագէտները շատ ժամանակ տարակոյս
ունեցան թէ արդեօք կենդանիներ են անոնք
թէ տեսակ մը բոյսեր : Իսկ որ ասանկ ըլ-
լային՝ աս հակին բոլորը տունկ պիտի սեպ-
ուէր, և վրայի երեւցած կենդանիները՝ ու-
րոնց բերանը եղած գունաւոր թիւերը քիչ
մը տերեւի նմանութիւն ունենալով՝ աս բոյ-
սին ծաղիկները պիտի կործուէին, ինտոր
որ պատկերին մէջ կը տեսնուին : Եւ անոն-
քը զգայութեան զատ ուրիշ զարմանալի
յատկութիւն մը չէին ունենար, որովհետեւ
ան թիւերէն մէկուն ձեռք զայցունելու որ
ըլլայ մէկը, բոլորն ալ մէկ տեղ ետ կը
քաշուին : Վանդի պողպատեղէնը շատ նմա-
նութիւն մը ունին բոյսերուն. և անոնց պէս
կը շատնան թէ պզտիկ հաւկիթներով՝ որ
մանր հատերու պէս են, կամ բաժնուած
կտորով մը բողբոջներու՝ պէս : Իրենց մեծ-
նալն ալ բոյսերուն նման է, որ ճիւղեր
արձակելով կաճին : Բայց որչափ որ այս-
քան նմանութիւն ունին բուսականաց, այ-
սու ամենայնիւ հաստատ գիտցուած է այս-
օրուան օրս՝ որ աս ծովային քարատունկ
բոյսերը ստոյգ կենդանիներ են :

*Madrepore.

Վարդապետ :

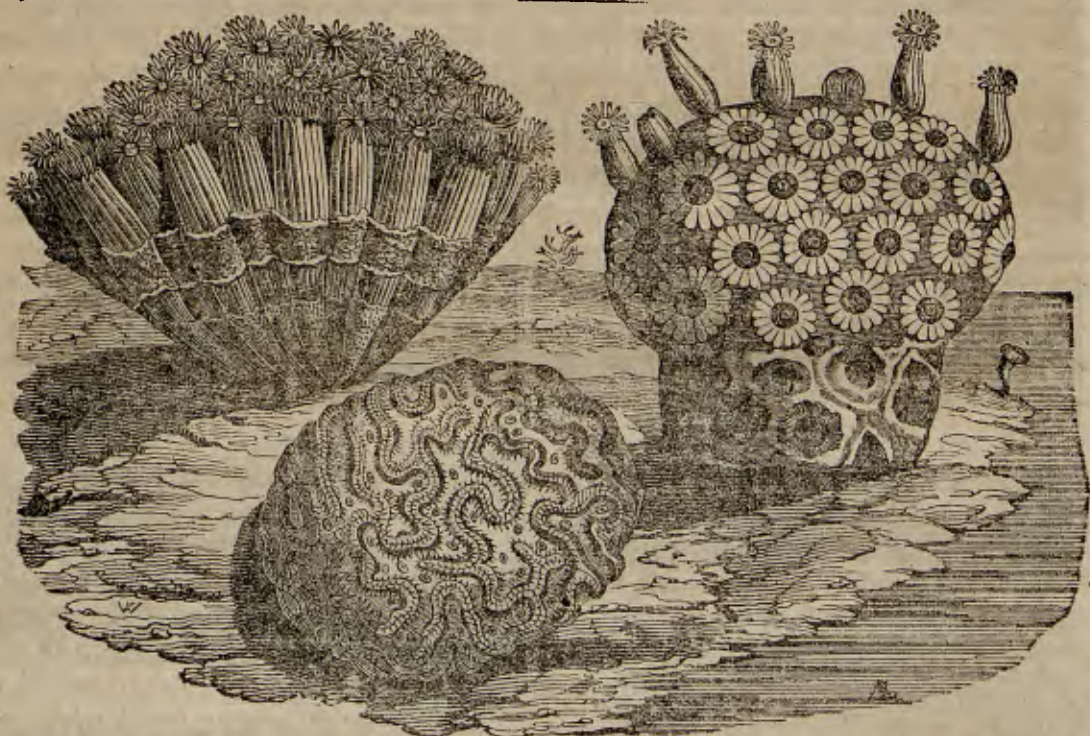
Վարդապետ :

Օտար :

Փեղկ :

Հատ տեսակներու կը բաժնուին ասոնք , որ եթէ մանրամասնաբար պատմելու ըլլայինք նէ շատ պիտի երկարէր աս համառօտ ստորագրութիւնը . բայց մենք անոնց աշխատութեանը վրայով պիտի խօսինք չէթէ իրենց վրայովը . ուստի վարի պատկերին մէջ միայն երեք տեսակ զընիք , որ շատ կը գտնուին Հարաւային ովկիանոսի մէջ . և աս պատկերները տեսնողին դիւրին է անոնց վրայով մէկ զտարածար մը ունենալը :

Աս կենդանիները ծովուն մէջ մէկտեղ

Վարդապետի Բոյսերը :

հաւաքուած են անթիւ բաղմութեամբ , և կը նմանին ճիշդ կանանչ խոտերուն որ դաշտերը կը ծածկեն : Հիմա երեւակայինք անգամ մը ովկիանոսի խորութեան ահագին տարածութիւնը , և այնպէս համարինք թէ հարիւրաւոր փորձախ երկայնութեամբ երկիրներ կան հոն բոլորովին ծածկուած աս կենդանական բոյսերէն , որոնք անդադար կաշիատին , ծովուն ջրին մէջ եղած կրալից աղերը կը ծծեն կրպնտացւոյն , և իրենց խորշերուն զանգուածը կը մեծցունեն անոնցմով : Բայց մէկ կողմէն ալ շուտով իրենց հակիթները կը բացուին , ու նորէն զունդագունդ բաղմութեամբ ճախներ կելլեն և նոր մաղեր կը կաղմուին , որոնք բընաւ պարապ տեղ մը չգտնելով իրենցմէ առաջ եղածներուն վրայ կը տեղաւորուին : Ինոնք ալ կը խորդուին անյայտ կըլան , թող տալով իրենց քարեղէն խորշերը որ հիմնը վրան իրենցմէ ետքը եկող որդերուն բը

նակութեանցը : Աս ետքիններուն ալ առջիններուն զիպուածը կը պատահի . և ասանկով հաստատուն խորշերու զանգուածներ քիչ քիչ մէկը մէկու վրայ կաւելնան և կը զիգուին , շէնքի մը կարգաւ շարուած քարերուն պէս . ու երկար ժամանակ անցնելէն ետեւ աս ահագին զանգուածները՝ որոնց խարխիւր ծովուն յատակին վրայ հաստատուած է , վեր կելլեն կը բարձրանան ինչուան ջրին երեսը . և անտեսնելի ալ չեն աճիր , ինչու որ պողիպոդներուն հարկաւոր եղած ջուրը կը պակսի և վերջինները կը քայտկին առանց ձգելու իրենց ժառանգներուն պէտք եղած տեղը : Բայց ծովուն ալիքները աս ապառաւներուն զարնուելով կտոր կտոր կընեն անոնց մակերեսը . մէկ մասը աւազի կը դարձունեն , ու ետքը ան կտորուանքները մէկը մէկու վրայ դիզելով և իրենց խարխիւրներուն վրայ բարձրանալով , տեղ տեղ կը զինքն կը կաղմեն : Ասկէց զատ

Թայ մը երկնցած է, որ անընդհատ կըտա-
րածուի ամենեւին նաւ անցնելու տեղ չու-
նենալով, զրեթէ ինչուան հարիւր յիսուն
փարսախ երկայնութեամբ : Աոր Հորան
տայի և Աոր Արեւնայի մէջ ուրիշ մըն
ալ կայ երկու հարիւր յիսուն փարսախ
երկայնութեամբ, որ բանի մը հեռու մե-
ջոցներով միայն կըբաժնուի : Բայց տա-
կայ բան մը ըսել չէ ան չափէ դուրս ահա-
զին կազմութեանը քով, որ Հնդկաստանի
ծովուն մէջ՝ սկսուած է դէպի Մալապարի
եզերքին մէջ տեղը, և կիջնայ դէպի Հա-
րաւ կանոնաւոր եղանակաւ երթալով ինչ-
ուան Մատակասկարի բացերը՝ որուն բո-
վանդակ տարածութիւնը վեց հարիւր փար-
սախէն աւելի է : ասոր կըվերաբերին Մալ-
տիվեան, Աքատիվեան և Վակոս կղզի-
ներուն, արշիպէղագոսները : Խաղաղական
ովկիանոսին մէջ աւելի բազմաթիւ են աս
կենդանիները : Նաւորդներուն պատմած ան
հուշակաւոր արշիպէղագոսները, որ ան ծո-
վուն մէջ խիստ շատ կըգտնուին, զրեթէ
ամէն ալ աս կենդանիներուն շէնքն են, և
իրենց խորշերուն կտորուանքներուն վրայ
կաճին քաջայի ծառերուն գեղեցիկ ան-
տառները :

Թէպէտեւ աս ծովերուն մէջը ամենեւին
մեծ երկիր մը չկայ, և բնակելու տեղուան-
քը ան բւերաւոր մանր կղզիներն են որ ա-
մէն մարդ տեսած է, զոնէ աշխարհագրա-
կան Թվերուն վրայ, այսու ամենայնիւ աս
կենդանիներուն շարունակ աշխատութեամբ
բոլորովին յատակը այնպէս բարձրա-
ցած է, որ քանի մը կղզիներու ժողովուր-
դը մէկըմէկու հետ հաղորդակցութիւն կը-
նեն ծովուն մէջէն երթեկուցութիւն ընելով,
և ինչուան երկու հարիւր փարսախէն աւե-
լի տեղ երթալու համար նաւակի պէտք չեն
ունենար : Անշուշտ հետաքրքրական բան
մը եղած պիտի ըլլայ աւաջին նաւորդին,
որ ովկիանոսին մէջ՝ երբ որ ամենեւին ցա-
մաք երկիր մը չէր երևար, մարդիկնե-
րու կարուան մը տեսաւ ան՝ որ ջրին մէջէն
կըբալէն կերթան հանդարտութեամբ : Աւ-
ջի անգամ տեսներուն՝ անշուշտ այնպէս
կարծած պիտի ըլլայ, թէ աս մարդիկը ծո-
վուն վրայ կըբալեն :

Բայց զիտնալ պէտք է որ աս ծովային

կենդանիները շատ խորութեան մէջ չեն
կրնար ապրիլ, և չեն կրնար շատնալ ա-
նոնք և իրենց շէնքը բարձրացունել, ե-
թէ ոչ ովկիանոսին ան խորութեանը մէջ
միայն՝ որ մակերևոյթէն շատ հեռու չէ :
Ուստի աւելի կախորժեն նոյն ծովուն տակը
ծածկուած տափարակ բլուրներուն և լեռ-
ներուն դադաթները բնակիլ, քան թէ ծո-
րերուն և դաշտերուն մէջը : Ասոնցմէ կազ-
մուած ապառաժներու շղթաները կըյայտ-
նեն ովկիանոսին մէջի լեռներուն ուր ըլ-
լալը, և ընդհանուր գաղափար մը կուտան
մեզի անոր խորութեանը մակերևոյթին վը-
րայով : Ովկիանոսին մակերևոյթին վրայ
աւջի անգամ երևցած կղզիները անոնք
են, որ խիստ բարձր լեռներուն վրայ հա-
տատուեր են : Իսկ անոնք որ դեռ շինուելու
վրայ են, ցած լեռներու վրայ սկսուած ըլ-
լալուն՝ ուրիշներէն աւելի ժամանակի կա-
րօտ են որ ջրին երեսը ելլեն :

Աս համառօտ բացատրութիւնը՝ որ
փորձառութեան վրայ հիմնեալ է, կա-
տարեալ տեղեկութիւն մը կուտայ մեզի
յիշեալ կղզիներուն մեծ մասին հետաքրք-
րական զրիցը վրայով : Վանդի ինչ է
ան երկայն շարքը Մալտիվեան և Աքա-
տիվեան կղզիներուն որ մէկըմէկու քով են
զրեթէ ուղիղ դժի վրայ վեց հարիւր մղոնի
չափ երկայնութեամբ : Անչափս կարելի է
որ աս կենդանիները միաբանած ըլլան այս-
քան հեռաւոր տեղ կարգաւ իրենց շէնքե-
րը շինել, և երբեք ուղիղ գծէն դուրս չե-
լլել և աջ դին կամ ձախ դին չտարած-
ուիլ : Ասոր պատճառը ան է որ՝ ովկիանո-
սին աս կողմն ջրին մէջ երկայն լեռներու
գօտիներ կան, Ամերիկայի Անտան լեռ-
ներուն պէս : Ծովային կենդանիներն ալ
անոնց գադաթներուն վրայ իրենց մաղերը
շինելով՝ քիչ քիչ ջրէն վեր հաներ են : Կը
գտնուին նաև խիստ շատ մէկըմէկու կալած
քարանիւթ բոյսեր, որոնց մէջը բոլորշի
աւազան մը ձևացած է յիսուն կամ վաթ-
սուն Բեռլը խորութեամբ : Աս աւազանին
բոլորաբար պահածաւ երկրի լեզու մը կայ
որ կղզին է : անոր զբառ կողմերն ալ խիստ
զառ ՚ի վայր տեղ մը՝ որ հաղար կամ հա-
ղար հինգ հարիւր ոտնաչափէն աւելի խո-
րութիւն ունի : Աս տարօրինակ զիրքն ալ

նմանապէս շատ դիւրաւ կը բացատրուի ,
 Թէ որ այնպէս համարինք որ ծովուն յա-
 տակը հրաբուխ լեւ մը կայ , որուն բերա-
 նը աս կենդանիները կը բնակին : Հայտնի է
 որ բերնին եղբրքը աշխատող կենդանիները
 աւելի շուտով ջրին երեսը հասած պիտի
 ըլլան , քան Թէ անոնք որ աւելի ցած տեղ
 մը կաշխատին . որովհետեւ առջինը խիստ
 մօտ է մակերևոյթին քան Թէ երկրորդը :
 Բնական բառաստուներկու կողմներուն¹ (ու-
 լոնց Պիշէյ նաւապետը տկանատես եղած
 է , աշխարհիս բոլորտիքը ճամբորդութիւն
 ըրած ատենը) բնականին մէջը բոլորչի
 աւազաններ ձեւացած են . մէկ քանիները
 ինչուան բնականինց փարսախ տրամադիւ
 ունին , ուրիշներունը կէս փարսախէն աւել-
 լի չէ : Բնականներուն մէջը բնակող
 կենդանիները շարունակ աշխատելով՝ մեր
 ջապէս պիտի լեցունեն զանոնք և բոլորո-
 վին տափարակ կողի մը պիտի ձեւացու-
 նեն :

Յիշեալ կողմները ջրին երեսը երած
 նուն պէս՝ մէկէն կըսկին բոյսերով և բը-
 նակիչներով լեցուիլ : Կախ և առաջ
 սպիտակագոյն աւազ մը կերևայ ծովուն ե-
 րեսը տեղ տեղ քարի կտորուանքներով որ
 ալիքները կը բերեն . բայց բիչ ատենի մէջ
 ծաւերու և բոյսերու սերմեր ալ կը բերեն
 հոն , որոնք կը բուսնին աւազին մէջը . ա-
 նանկ որ շատ չերթար բոլոր կողմն կա-
 նանչ խոտերով կը ծածկուի : Դասուերու
 կոճիւր՝ ալ մերձակայ եղբրքներէն կըյո-
 փըշտուի ծովը և կը բերէ հոն , նմանապէս
 մողեսներ՝ միջատներ և ուրիշ փոքրիկ կեն-
 դանիներ անոնց հետ , որոնք խսկոյն կը շա-
 նան և կողմին առաջին բնակիչները կը լ-
 լան : Եւ չունենէր իրենց օդային ճամբոր-
 դութեանը մէջ հեռուանց տեսնելով ան
 տեղի կանաչութիւնը , հոն կիջնան ու ի-
 րենց բոյներ կը շինեն : Արջապէս մերձա-
 կայ կողմներուն բնակիչները՝ հովէն բըշ-
 ուած , կամ ծաւերուն գեղեցկութեանը ,
 պտուղներուն կամ ձկներուն առատութիւ-
 նը տեսնելով՝ իրենց նաւակներովը կուգան
 խրճիթներ կը շինեն , ցեղ մը կը հաստա-
 տեն հոն , և ասանկով ծովային կենդանաց

գործը՝ մարդկային գործքերով կը պսակի ,
 ինչպէս որ Բստուածային նախախնամու-
 թիւնը սահմաներ է :

Կառածքի տէր և իր ծառան . կամ ի՞նչ տեսի
 Բարեգործութիւն ինչպէս Բստուած :

Կալուածքի տէր հարուստ մարդուն մէկը
 ծառայ մը ունէր , որն որ շատ անգամ
 համոզելու աշխատեր էր Թէ բարի գործքե-
 լը՝ որոնցմով մէկ մարդ մը կը կարծէ Թէ
 երկնից արքայութիւնը պիտի ժառանգէ ,
 չէն կրնար մեղաց բաւութիւն սեպուիլ Բս-
 տուծոյ առջևը . և Թէ այնպիսի գործքերը
 իրօք բարի չեն , Թէ որ զանոնք գործօղը
 կատարեալ հաւատք չունի , ու սրտանց
 չհաւատար ան ձրի փրկութեանը՝ որն որ
 Տէր Հիսուս Քրիստոսի արդիւնքներովը
 ստացուած է , և որն որ Հիսուս Քրիստոս
 ձրիապէս կընծայէ բոլոր իրեն ճշմարիտ
 հաւատացեալներուն :

Բայց աս բարեսիրտ մարդուն բոլոր աշ-
 խատանքը փութը կերթար , ինչու որ միշտ
 ասանկ կը պատասխանէր ծառան . « Ես քու
 բաժնի չեմ հասկնար . ինծի անանկ կերևոյ
 Թէ մի և նոյն բան է Բստուծոյ առջևը ,
 բարեգործութիւն ընելը՝ երկնից արժանա-
 ւոր ըլլալու համար , կամ Թէ բարեգոր-
 ծութիւն ընելը՝ երկնից ձրիապէս մեզի
 տրուած ըլլալուն համար , քանզի աս երկու
 կերպովն ալ բարեգործութիւնը կը կա-
 տարուի » :

Շատ տարիներէ ՚ի վեր՝ կալուածքի տէր
 հարուստը և իր ծառան աս սոյն խօսքերը
 մէկմէկու կըսէին , և երկուքն ալ արդէն
 յոյսերնին կտրեր էին որ պիտի չկրնան մէկ-
 ըրմէկու բաժնի հասկնալ . բայց անակըն-
 կալ պարագայի մը մէջ գտնուելով ատոնք՝
 երկուքն ալ միտքը միաբանեցաւ :

Կալուածքի տէրը՝ իր վարձուորներէն
 մէկուն քիչ մը երկիր բնծայ ըրեր էր , ու
 ան ալ քանի մը տարիէ հետեւ կը լըջակէր
 զանիկայ : Հետոյ ճամբորդութիւն մը ընե-
 լով դէպի ան կողմերը , միտքը զրաւ որ
 յանկարծ այցելութիւն մը ընէ վարձու-
 րին : Ուստի ասոր անակնկալ գալուստը իր
 ընտանիքովը և բաղնիքի ուղեկիցներով ,
 մեծ ուրախութիւն մը տուաւ ան փոքրիկ
 երկրին բնակիչներուն . և վարձուորը ամէն

¹ Քիւնիկ :

² Քիւնիկներէն :

կերպով Զանայ, որ իր բարերարին ցույց
նէ թէ ինչու արախուծիւն կը զգայ անոր այց-
ելու թեանը համար : Արբ որ կալուածքը
աւելլը և իր ընտանիքը կառքէն իջան ,
վարձուորին խրճիթը փոքրիկ ըլլալուն
սլատճառովը՝ կանանց խոտերուն վրայ նըս-
տան : Ա՛լ արձուորը բերաւ իր բարերարին
ներկայացուց իր կէնը և իր ուղիքը . ու
հոքը մատովը ցուցուց անոր իր փոքրիկ
երկրին առատ բերքը , այնպիսի ինզու-
թեամբ և երախտագիտութեամբ որ աչ-
քերը լեցուեցան և ստիպուեցաւ հեռանալ
անկիւյ որ չոտանեն անոնք :

Քանի մը վայրկեանէն ետքը՝ ուրախ դէմքով մը եկաւ, ու իր տէրօջը կողով՝ մը լեցուն պտուղ՝ բերելով՝ զորոնք նոր հաւաքած էր, ասանկ ըսաւ անոր. «Տէր, դուն բու բարեբարութեամբդ ամէն աղէկութիւնը ըրիր ինծի. բայց ես բան մը ըրած չեմ քեզի, ու չեմ կրնար ընել, շատ աղքատ եւ շատ տկար ըլլալու համար: Սակայն թէ որ կըհաճիս ընդունիլ աս պըտուղները՝ զորոնք հիմա հաւաքեցի ան պարտեզէն՝ որ դուն շնորհեցիր ինծի, չէ՛ թէ ինծի ըրածիդ փոխարէն կամ հատուցում մը համարելով զանոնք, հապա անոր համար՝ որ ես ասով իմ երախտագիտութիւնս քեզի ցուցնելու փափաք մը ունիմ, յիշաւի մեծ ուրախութիւն պիտի ունենամ ես» ։

կալուածքի տէրը պտուղները ընդունեց . ու ետքը դառնալով իր ծառային՝ որն որ երբեք չէր կրցեր համոզելու , բարձրու թեամբ մը ասանկ ըսաւ անոր . «Ի՞նչ կը տես չնչմէի . Թէ որ աս մարդը պտուղները բերէր ինձի և ըսէր , որ ես ընդունիմ զանոնք իբրև փոխարէն ան երկրին՝ որ պարգևեցի անոր , և Թէ՛ ան իր բերած ընծայովը համարէր Թէ ինքը պայուհետե ան կալուածքին տէրը ըլլալու կատարեալ իրաւունք ունի , հնա՞ր էր որ չբարկանայի ես իր վարմունքին վրայ . կրնայի՞ արդեօք ընդունիլ ան պտուղները՝ զորոնք հիմա ուրախութեամբ կընդունիմ իր անպատմելի երախտագիտութեանը միտոյն նշան մը համարելով . չէ՞ որ պիտի մարտէի ու չըն

ղունէի պտուղները ։ ոչինչ և անարժան
փոխարէն մը սեպեալով զսնոնք ։ Տէա՛ թէ
որչա՞ք որ աս երախտագիտութեան նշանը
հիմա հաճեալի է ինձի ։ այնքան ալ յան-
ղուզի և անգոսնիքի պէտի երեսար ինձի իր
նուէրը՝ թէ որ անիկայ խորհելու ըլլար թէ
ասով իր պարտքը կը հատուցանէ ։ Ըրդ՝
մտածէ՛ հիմա չ՛ովսէփ ։ տակաւին կըյա-
մաւի՛ս ու փոխարէն մը վճարել կուզե՛ս
արգեօք Լստուծոյ՝ երկինքին համար ։ որն
որ ինքը քեզի ձրի պարգև կուտայ ։ մտա-
ծէ՛ թէ կը հասկնանա՞ արգեօք որ երկինքը
ձրի շնորհք մըն է մեզի ։ և մեր բարեգոր-
ծութիւնը լոկ երախտագիտութեան մէկ
նշան մը ։ չ՛ովսէփ սկսաւ մտածել ։ ա-
նանկ կը թուէր իրեն թէ մէկ նոր լոյս մը
ծագեցաւ իր սրտին մէջը ։ և ուրախու-
թեամբ արտասուք թափեց ։ Լսնուհետեւ
իր բարեգործութիւն ընելուն պատճառը
երկինքը ստանալը չէր ։ որովհետեւ զիտէր
որ պարգև կը տրուէ երկինքը շնորհքով մի-
այն ։ այլ զարմանալին ան է որ անկէց ետ-
քը ալ աւելի կը ջանար բարեգործութիւն
ընելու՝ որ անով ցուցնէ իր երախտագի-
տութիւնը և սէրը առ Լստուծո՛ւ ։

၁၂. မြန်မာနိုင်ငံတော်အတွင်း
 (၁) ၃ နှစ်အတွင်း

Երբ որ փխացա՝ տափրելէն քովը եկաւ ,
հարցուցին անոր թէ Ճմարիտ է ինչ
որ ինքը ըսած էր . պատասխան տուաւ
ան . «Այո տէր Ճմարիտ է իմ ըսածս» :
Ողորմելի Սծւան աս խօսքը լսելուն աղա-
ղակեց . «Ահ , ողորմած Ղստուած , աւա-
սիկ անանկ մէկ խօսք մը որ երբեք պիտի
չկրնան հաստատել» :

Ս Էրախոյոս փնայան . « Դայէ որ կէտը
Հասած եմ քեզի օղնէլըս համար » :

Առաջ. «Մարդ չկրնար առ բանն ապա-
յուցանել, երբեք պիտի չկրնաս հաստա-
տել որ իմ տունն եկած ես»:

Փետրուար 10. «Երանին Թե երբեք քու տունը եկած չըլլայի, ինչպէս որ ճշմարիտ է Թե եկած եմ. սե՛ս ի՛նչ վիճակի մէջ եմ քու պատմաւաւդ»:

Ուսումնական հաստիքի վերաբերյալ և որ կարենայ մեկը ստուգել թե իմ տունս եկած ես”:

Եւ որքան աստիճանով զատ զատ տարին բանտի մէջ դրին :

Փիացցային քաջածներուն նայելով՝ դիւրին է գուշակել թէ Սօւային ալ տանջանք պիտի տային դատաւորները . բայց աս ողորմեղին՝ իր զըպարտէին պէս պնդակազմ չէր : Բայց ամենայնիւ տանջանքը սկսուելուն՝ քիչ մը ատեն ողբալի ձայնիւ աղաղակելով , իր անմեղութիւնը հաստատելու կը ջանար , առանց ուրիշ խօսք մը ըսելու : «Մէն , ողորմեցէք ինծի , կըսէր ան , ես աս մարդը չեմ ճանչնար . ես աւելի հեռու երբեք տեսնուած չեմ . վասնորոյ չեմ կրնար ըսել թէ ինչո՞ւ համար աս սուտը ըսաւ : Թէ շատ անգամ իմ տունս կուգար և երբեք իմ խանութս եկած չէ : Ո՛հ , ահա կըմեռնիմ ես . ողորմեցէք , տէր , ողորմեցէք ինծի : Ես ան թուղթը պատուեցի՝ իմ շինած եղիս նուսխան կարծելով զանիկայ . . . քանզի կուգէի որ մարդու ձեռք չանցնէի ան , ու ես միայն ստակ շահիմ անիկի » :

«Եւ ըսածդ բաւական ապացոյց մը չէ» , պատասխան տուին իրեն : Խեղճ մարդը աղաչեց որ դադրեցունեն պատիժը , խօսք տալով թէ ճշմարիտը պիտի ըսէ : Երբոր դադրեցուցին՝ ասանկ ըսաւ . «Ճշմարիտը աս է որ առողջութեան վերականգուն ինծի հեռու երբեք տեսնուած չէ» : Երբէն սկսան աւելի սաստիկ տանջել զանիկայ , ու նոյն ատեն երբոր անգուլթ դատաւորները կըստիպէին շիտակը զրուցել՝ պատասխան կուտար խեղճը , թէ «Նշպէս որ կուգէք նէ իմացուցէք ինծի՝ որ ըսեմ» :

Արեւմտեան ան ներկայ ատենին տանջանքը աւելի սաստիկ ըլլալով՝ քան թէ ան պատիժին երկիւղը որ ինքզինքը յանցաւոր խոստովանելով անշուշտ պիտի կրէր , ասանկ ըսաւ . «Ես պզտի աման մը տուի փիացցային աղտեղութիւնով կամ աղբով լեցուն , որ պատերուն քրտէ : Թող տուէք ինծի , ես ճշմարիտը պիտի ըսեմ» :

Դատաւորները տեսնելով որ ցաւը իրենց ուղտը ըսել կուտայ անոր , ականջ չդրին ողորմելի Սօւային որ կաղաչէր դադրեցունել տալ իր տանջանքը գոնէ քիչ մը ատեն . և հրամայեցին որ շարունակէ իր խօսքը ճշմարիտը զրուցէ անտանելի չար չարանքներուն մէջը : Եւ ալ որ և իցէ կերպով անոնց կամքը կատարելու համար ը

սաւ թէ՛ պզտի ամանին մէջը եղած աղտեղութեանը և մոխրաջուրին հետ՝ «խառնեցի ան հիւթը՝ որ մեռելներուն բերնէն կեղէն» :

Դեռ ասով ալ գոհ չէին դատաւորները . պէտք էր որ Սօւա իր չգործած յանցանքով ինքզինքը զըպարտէլէն ետև , քանի մը շինծու պատճառներ ալ գտնէ , որ կարենան աս մտացածին ոճիրը ընական կերպով մը բացատրելու որ ասանկ հաւանական բան երեւայ : Աստի շարունակեցին տանջանքը , և Սօւա ըսաւ , թէ առողջութեան վերականգուն և ինքը անշուշտ մեծ օգուտ մը պիտի քաղէին աս անօրէնութիւնը գործելով . «Եւ ան զի առողջութեան վերականգուն շահաւոր էր՝ թէ որ շատ մարդիկ հիւրնդնային , ու ես ալ իմ դեղածախելով ստակ պիտի շահէի» :

Բայց աս աղետալի ստուերները միայն տանջանքին ատենը ըսուեցան . քանզի Սօւա կուրանար ըսածները՝ իր բանտը տարուելուն պէս : Եւ անմեղութեանը զգացումը , իր սուտ խոստովանած յանցանքին կըրելու պատիժը , և իր կնկանը ու որդուցը յիշատակութիւնը մէկ տեղ դալով՝ իր միտքը հաստատեցին աւելի ոյժ ունենալու երբ որ իր խոստովանութիւնը ուրանալուն համար նորէն տանջուել ըլլան զինքը : Աստի յետագայ հարցափորձին ատենը պատասխանեց ըսելով . «Մէն տէր , ըսածներուս վրայ աւելցունելու խօսք մը չունիմ , մանաւանդ թէ կուգէի որ քիչ մը կարճեցունեմ զանոնք : Եւ եղբ՝ որուն վրայով խօսեցայ , երբեք ես չեմ չեմ անիկի . և ինչ որ ըսի նէ ես՝ զիսմաք որ տանջանքը ըսել տուաւ ինծի» : Դատաւորները անմիջապէս սպառնացան թէ նորէն տանջել տալու են զինքը : Սօւա պատասխան տուաւ . «Երբտեղ կըսեմ թէ ամենակին ճշմարիտ խօսք մը չկայ երեկուան ըսածներուս մէջ . տանջանքը անանկ ըսել տուաւ : Երբեք ինծի մէկ Ողբոյն հեղ Սօւայ ըսել , ու ետքը Եստուած ինչ տուն տայ նէ ինծի անանկ պիտի ընեմ» : Եւ ծնկան վրայ եկաւ խաչելութեան պատկերի մը առջև . քանի մը վայրկեանէն ետքը ոտքի վրայ ելլելով և ստիպուելով իր խոստովանութիւնը հաստատել , ըսաւ . «Երբեք ըսածներուս մէջ

ամենեւին ճշմարիտ խօսք մը չկայ: Ուստի անմիջապէս տանջանայ սենեակը տարուելով՝ ըսաւ ողորմէին Սօւա . «Արեւնդրեմ, տէր, որ ալ զիս տանջել չոսք, ես հաստատ կրկենամ իմ խոստովանութեանս վրայ»: Երբ որ նորէն քակեցին իր կապերը ու տանջահայ սենեակէն դուրս հանեցին, վերստին հաստատեց թէ «Եւթաներուն մէջ ամենեւին ճշմարիտ խօսք մը չկայ»: Ա՛հ բընտին տանջանայ սենեակը խրկեցին, ուր տեղ նորէն անոնց ուղածին պէս զոռեցից . ու վերջապէս իր անացած տկար քաջաբընտէրէնը բոլորովին կորսուելով տանջանքէն, խօսքին վրայ կեցաւ, ու պատրաստ եմ ըսաւ իմ խոստովանութիւնս հաստատելու . ու մինչև անգամ չէր ուզեր որ կարգան իրեն խոստովանածին գրուածը, այլ ինչպէս որ գրեր էին նէ կընդունէր և կը հաստատէր:

Բայց ի՞նչ պէտք է մի իմ միջէ գրել, առ դատաստանին բոլոր աղետալի տեսարանները: Սօւա աղէկ հասկնալով որ տանջանքէ ազատուելու ճարը չկայ, փխցցայի օրինակին հետեւեցաւ: Կուղէին որ ասոնք իրենց ընկերները ունենան, վասնորոյ ստիպուեցան ողորմելիները քանի մը անմեղ անձինք մատնել: Ի՞նչ դժբաղդներուն մէջը՝ որոնց անունները մտքերնին եկաւ, երկ տասարդ մը կար Բատիլա անունով՝ որ Սիլանու բերդի հրամանատարին տղան էր: Բատիլան բռնեցին բանտը գրին, ու առանէ մը ետքը արձրկեցին զանկիայ: Իսկիայ աղնուատո՛ւմ էր և հարուստ . վասնորոյ բոլոր աղնուականները անոր կողմէ մը բռնեցին, և աւատսճեաւ վարձք տուին խեղացի փաստաբանի մը որ պաշտպանէ զանկիայ: Բայց իր հայրը՝ սրտին կակիծէն մեռաւ:

Ա՛հ ջապէս դատաւորները աւողջութեան վերակացու փառացային տուած խօսքերնուն վրայ չկեցան, ու մեռնելու դատապարտեցին զանկիայ և Սօւա սափրիչը: Իրենց սպանուելէն օր մը առաջ՝ մէկմէկ մատուռի մէջ զրուեցան ասոնք ինչպէս որ սովորութիւն էր: Օգտապետ մը որ փառացային գտնուած մատուռին քովը կը կենար, ընդ որ տակնուվրայ եղած կըսէր թէ մէկ խոստմունքէ մը խաբուելով զուր

տեղը պիտի սպանուի, և չուզէյ ականջ դնել երկու Բաբուշին կրօնաւորներու, որոնք եկեր էին յորդորելու զինքը որ քրիստոնէաբար մեռնի: «Ե՛յնպէս կարծեցի ըսաւ զօրապետը, որ դեռ կըյուսար ան որ դատաւորները նորէն աչքէ անցունեն պիտի իր դատը . վասնորոյ անոր քովը գայի ես և համազօրեցի որ աղէկ մեռնելու պատրաստուի Բատուծոյ շնորհացը մէջ, հաստատելով թէ երբէք տեսած կամ լսած չէ որ ծերակոյտը իր տուած վճիռը ետ առնէ, մանաւանդ թէ որ մէկը մեռնելու դատապարտուել ըլլայ . . . Ա՛հ ջապէս իրեն այնքան բան ըսի անոր վրայով, որ հանդարտեցաւ ան, և քանի մը անգամ հաւաչելով պատմեց ինծի թէ ինչպէս դժբաղդաբար շատ անմեղ մարդիկ մատնեց է»: Իսկ թէ ինքը և թէ Սօւա սափրիչը, յայտարարական գիր մը գրել տուին Բափու չիններուն, որուն մէջ կըյայտնէին թէ իրենց ըրած բոլոր ամբաստանութիւնները անհիմն խօսքեր էին, որն որ տանջանքը կամ ազատութեան յոյսը զուրցնել տուած էր իրենց:

Հետեւեալ օրը՝ սայլի մը վրայ դրին զանոնք, ու քաղաքին մէջէն անցունելով, ըսպաննելու կըրտանէին բազմաթիւ ժողովրդեան աղաղակներով, որոնք կրկարծէին թէ յանցաւոր են առ ողորմելիները: Շամբուն վրայ՝ մինչև իրենց սպանուելու տեղը հասնելին, հրաշէկ երկաթով չարչարեցին զանոնք . Սօւայի կըպակին առջևը անոնց աջ ձեռքը կտրեցին, և ոսկորները կտորըտեցին. ու կախաղանին անիւին վրայ դնելով, երբ որ դեռ ողջ էին, գետնէն բարձրցած այնպէս թողուցին վեց ժամի չափ . վերջապէս սպաննեցին զանոնք, մարմիննին այրեցին և մոխիրը գետը նետեցին:

Եւթանց երկուքն ալ իրենց երկարատեւ և շատ կերպ տանջանքները զարմանալի համբերութեամբ և հաստատութեամբ կըրեցին: Եւ երկուքն ալ անդադար մինչև վերջը՝ անիւին վրայ եղած ատենին անգամ, իրենց անմեղութիւնը կը հաստատէին:

Սափրիչին տունը հիմնայատակ ըրին . ու անոր տեղը Վատահամբաւութեան սիւնը կանգնելով՝ (Տէ՛ս Երէ՛ . 129) արգելք դրին որ յաւիտեան տուն չշինուի հոն:

Եւ աս յետագայ Լատիներէն արձանագործութիւնը վրան փորել տուին :

«Լս տեղս շինուած էր ատենօք կրպակը սափրիչ Ղիանճիաքօնօ Սօլային : որ կու լիէրմա փխայցած հասարակաց սառողջութեան վերականգնելն և ուրիշներուն հետ միաբանելով , որ ատեն սոսկալի ժանտախտ մը մեծ ջարդ կընէր , և մահաւիթ եղեր ամէն կողմ տարածելով : շատ քաղաքացիներուն աղետալի մահուանը պատճառ եղաւ : Այսինոյ ծերակոյտը՝ ասոնց երկուքն ալ թշնամի հայրենեաց անուանելով , հրամայեց որ բարձրեկ սայլ մը վրայ նստեցունեն զանոնք : հրաշէկ երկաթով մը տանջեն , անոնց աջ ձեռքը կտրեն , ոսկորները կտորրուեն . ապա տարածեն զանոնք անիւին վրայ , և վեց ժամ այնպէս կենալէն ետեւ սպաննեն և անոնց մարմինը այրեն : Եւ որպէս զի աս ոճրագործ մարդիկներուն ամենեւին մէկ նշանը չմնայ՝ անոնց ինչքը ածուրդը՝ ծախուի , և անոնց մոխիրը գետը նետուի : Եւ վերջապէս աս չարագործութեան յիշատակը մշտնջենաւորելու համար , ծերակոյտը ուղեց որ աս տունը՝ ուր որ ան չարութիւնը գործուած էր , հիմէն քանդուի և մէյմըն ալ հոն տուն չը ինուի , և անոր տեղը սիւն մը կանգնուի Սպասարհաթ-ու-Լեւան անունով : Եւ քաջուէ ուրիմն , ետ քաջուէ , բարի քաղաքացի , որ չըլլայ թէ աս անհիճած տեղը իր վատահամբաւութեամբը քեզ ալ աղտոտէ : () գոստոս . 1630 ին» :

Լս սիւնը կանգուն մնաց մինչև 1 Սեպտեմբեր , 1778 ին տալի գիշերը . որ ատեն սաստիկ հով մը՝ կամ անձանօթ ձեռք մը կործանեց կտոր կտոր ըրաւ , և անկէց ետքը մէկը հոգ չտարաւ վերստին կանգնելու զանիկայ :

Սպասարհաթ-ու-Լեւան :

Լս պատմութենէս իրեք բան կըսորվիմք :

Եւ աս թէ տանջանքը բոլորովին անօգուտ է ճշմարտութիւնը զգալարտուածներէն քաղելու համար , քանզի տանջանքի մէջ անմեղ մարդը մանաւանդ երկշտ որ ըլլայ՝ իր չըրած չարութիւնը վրան կառնէ և կըխոտովանի , քան թէ կամակոր յանցաւորը՝ իր չարագործութիւնը :

Երկրորդ թէ Լեւոնական և իմաստուն մարդիկ , ծերակոյտներ և ժողովներ՝ շատ անգամ կըստալին իրենց դատելու ատենը :

Սեպտեմբեր :

Երրորդ թէ աս դարուս վճիռները ենթակայ են քննուելու և բոլորովին փոխուելու՝ գալու դարու մարդոցմէ : Օրորինակ 1630 թուականին Սիւն քաղաքի ծերակոյտը Սպասարհաթ-ու-Լեւան երկու խեղճ մարդիկները , բայց 1778 ին ան նոյն քաղաքը մէկը չգտնուեցաւ ծերակոյտին վճիռը պաշտպանելու , և անտարակոյս 1846 ին՝ բոլոր աշխարհ պիտի միաբանին ըսելով թէ անոնք իրենց սնապաշտ և անողորմ վարքովը 200 տարի առաջ՝ վատահամբաւ ըրին զիրենք մշտնջենաւորապէս :

Լեւան-ու-Լեւանի հիշատակ-ութիւնը :

«Ինչու որ Փարիսեցիները և բոլոր Հրեաները մինչև աշէկ մը ձեռուրին չուանան , հաց չեն ուտեր . ինչու որ ծերերուն աւանդութիւնը կըբռնեն Եւ ասոնք Փարիսեցիները ու կարդացողները հարցուցին անոր թէ՛ ինչու քու աշակերտներդ ծերերուն աւանդութեանը պէս չեն երթար , հասկա սիւն ձեռքով հաց կուտեն» : Մարկ . է . 3 , 5 :

Քէսայք՝ Սուրբ Գիւրգէն դուրս , շատ բաներ ընդունել էին և կըգործածէին միայն աւանդութեան հեղինակութեամբը : Եւնոք երբեք չէին ուրացեր Սուրբ Գրոց Եւ խօսքը ըլլալը , մանաւանդ թէ մեծապէս կըյարգէին զանոնք , և կըխոտովանէին թէ պարտաւոր են Սուրբ Գրոց մէջ պարունակուած ամէն բանին հաւատարմութեանը : Եւ անոնք անոնց հաւատարմութեանը հետ հաւատարմութեանը անհիմն , անոր պէս Լստուծոյ խօսքն ըլլալուն համար : Հրեայ Սաբբէները իրենց զիրենք ընդունաւ մէջ կըհաստատեն թէ Լստուած երբոր Սոփիստին տուաւ օրէնքը Սինա լեւանը վրայ , նոյն ատենը ան օրէնքին մեկ նութիւնն ալ տուաւ անոր , հրամայելով որ առջինը զրէ , բայց երկրորդը՝ իմ մեկնութիւնը , բերնով զըսուցէ ժողովրդոց , որպէս զի անոնք ալ միտքերինն ստահելով զանիկայ՝ հետզհետէ իրենց զաւկներուն սորվեցունեն միայն աւանդութեամբ : Սինա լեւանը սոսկ օրէնքին բոլոր պատուիրանները Հրեայք կըկոչեն Սոփիստ Սահմանադրութիւնները Սինա լեւանէն . քանզի հաստատ կըհաւատան թէ Սոփիստ Լստուծ մէ ընդունեց զանոնք ան լեւանը վրայ՝ Լստուծոյ հետ քաւսուն օր խօսակցութիւն ըրած ատենը , ինտոր որ ընդունեց նաեւ երկու քարեղէն տախտակներու վրայ գրուած օրէնքը . և թէ՛ Սոփիստ ան խօսակցութե-

նէն ետ դառնալուն , իր հետը բերաւ աս երկու օրէնքները և ժողովուրդին տուաւ աս հետևեալ եղանակով : Իր վրանը՝ դարձածին պէս՝ իրեն կանչեց Մհարոնք ու տուաւ անոր բնադիրը՝ որ Գրուած օրէնքը պիտի ըլլար , և յետոյ անոր մեկնութիւնը՝ որ Մհար օրէնքը պիտի ըլլար , ճիշդ ան կարգովը ինչպէս որ լեռանը վրայ ընդունելու էր զանոնք : Մհարոնքը Մհարոն ելաւ Մովսէսին աջ կողմը նստաւ . անոր հետեւն ներս մտան իր երկու որդիքը Լազարար և Իթամար , և անոնք ալ Մովսէսի ոտքը նստած՝ սորվելով աս երկու օրէնքները ինտոր որ Մհարոն սորվեր էր , ելան և նստան մէկը Մովսէսի ձախ կողմը և մէկը Մհարոնին աջ կողմը : Բայտ ներս մտան Խօթանասուն ծերերը որոնք էին ազգային մեծ ժողովը , և անոնք ալ առջիններուն պէս սորվելով Մովսէսէն , վրանին մէջը նստան . և անոնցմէ ետև ներս մտան ան ամէն մարդիկը որ Մատուցոյ օրէնքը սորվել կուզէին , և առջիններուն պէս սորվեցան : Բակից ետքը Մովսէս զուրս ելաւ գնաց . Մհարոն ալ բերան ըսելով ամբողջ երկու օրէնքը , ինտոր որ սորվեր էր իր եղբորմէն , ելաւ գնաց . յետոյ Լազարար և Իթամար ելան նոյնպէս զուցեցին օրէնքը , և երբոր աւանք ալ ելան դային , Խօթանասուն ծերերը ելան նոյնպէս ըսին հոն եղող ժողովուրդոց առջև . այսպէս անոնց ամէնն ալ չորս անգամ ըսցին աս օրէնքները , և հաստատ միտքերնին պահեցին : Ետքը աւանք բոլոր ժողովուրդին մէջը ցրուեցան , և սորվեցուցին անոնց ինչ որ իրենց աւանդուած էր՝ Մատուցոյ մարգարէին ձեռօքը : Բնաբանը գրուած էր , բայց անոր մեկնութիւնը բերնով կաւանդէին իրենց յաջորդ ազգերուն : Բաբելները աս ալ կրնին թէ՛ գրուած բնաբանը կը պարունակէ 613 պատուէրները՝ (անոնք այսպէս կը բաժնեն օրէնքը) . բայց չգրուած մեկնութիւնները կը պարունակեն ան ամէն եղանակները , կանոնները և պարագաները որ ան պատուէրները պահելու համար զործածուելու են : Բնոնք կը հաստատեն նաև թէ երբոր իրենց Լազարարի երկրէն զուրս ելելուն բաւ-

մուն տարին լմնալու վրայ էր՝ Մովսէս մէկ տեղ կանչեց բոլոր ժողովուրդը և իմացուց անոնց իր մահուան մօտենալը . ուստի հըրաման ըրաւ որ եթէ իր աւանդած բաներէն մոռցուած մը կայ նէ՛ իրեն իմացունեն՝ և ինքը նորէն միտքերնին պիտի ձգէ մոռցածնին , և թէ որ իրենց սորված բաներուն վրայով միտքերնուն մէջ տարակոյս մը և դժուարութիւն մը ծագած ալ է նէ պիտի լուծէ անոնց : Բայց վրայ ժողովուրդը սկսեց իրեն երթալ , և Մովսէս իր մը նայած օրերը անցուց (մետասաներորդ ամսու սկիզբէն մինչև երկուսասաներորդին վերջը) ժողովուրդին գրուած և չգրուած օրէնքները սորվեցունելով : Երկուսասաներորդ ամսուն վեցերորդ օրը՝ Մովսէս յանձնեց անոնց գրուած օրէնքէն 13 օրինակ , ամէնն ալ բուն իր ձեռօքը օրինակած , Նոյնոց գիրքին սկիզբէն մինչև Երկրորդ (Նոյնացին վերջը . 12 ցեղերուն իւրաքանչիւրին մէկ մէկ օրինակ տուաւ , և 13 երորդ օրինակը՝ Վատուցոյ՝ տապանակին մէջ ճեղքը առջևը դրուելու համար . և վերստին կրկնեց չգրուած օրէնքը՝ Հետեւին , որ իր յաջորդը պիտի ըլլար , և Խօթաներորդ օրը՝ Լազար լեռը ելելով՝ հոն տեղ մեռաւ : Իր մեռնելէն ետև՝ Հետու տաւնդեց զանիկայ իրեն յաջորդող ծերերուն . և անոնք մարգարէներուն աւանդեցին , մարգարէներն ալ մէկգմէկու աւանդեցին մինչև եկաւ հասաւ Երեմիային , որ անիկայ Բարուքին աւանդեց , Բարուք՝ Եղրամին , անկէց ալ աւանդուեցաւ քանի մը յաջորդ ծերերու որ մեծ յողով կը կոչուէին , և որոնց վերջինն էր Երդար կոչուած Սիմոնը : Սիմոն աւանդեց զանիկայ Բնոյնոնու Սոքոցին , և անկէց ալ ութը անձինքներէ յաջորդաբար անցնելով՝ որոնց անունները յիշուած են , Սիմէոնին եկաւ (որ կը կարծուի թէ ասիկայ մեր Փրկիչը իր գիրկը առնողն է . Վարդ . ք . 28 .) և անկէց աւանդեցաւ Վամադիէլին՝ որուն ոտքը մեծցած էր Պողոս առաքեալը , (Վարդ . Իք . 3 .) և որն որ յիշուած է Վարդ . Ե . 34—40 :

Բայտ այսպէս հաւատք մը ունէին լըբէայք իրենց աւանդութիւններուն վրայ : Բնոնցմէ շատերը անտարակոյս էին որ աս աւանդութիւններուն ամէնն ալ ճշմարիտ

են և իրենց նախնիքներէն աւանդուած՝ ճիշդ վերը նշանակուած եղանակովը : Սակայն՝ թէպէտև անոնց վրայով աս մասնաւոր պատմութիւնը կար, և ժողովուրդն ալ շատ վստահութիւն ունէր անոնց ճշմարտութեանը վրայ, այսու ամենայնիւ Ֆրիկլէն մեր Քրիստոս բողոքովին դատաւարտեց և հերքեց զանոնք : Զրեայք Մատուոյ չգրուած խօսքը կանուանէին զանոնք, և անոնցմով կրմեկնէին գրուած խօսքը . թէ որ մէկը չհնազանդէր ան բաներուն՝ վերջին աստիճանն անհաւատ և չար կը համարէին դանիկայ . քայց սակայն Քրիստոս յայտնի իմացուց թէ անոնք միայն «մարդոց պատուիրած բաներն են» : Սաստիկ յանդիմանելով ըսաւ . «Ինչո՞ւ Մատուոյ պատուիրանները զանց կրնէք ձեր ուսանողութեան պատճառովը : Կեղծաւորներ՝ աղէկ մարգարէութիւն ըրաւ ձեր վրայ Սային՝ ու ըսաւ . Մա ժողովուրդս միայն պահուեալներովը զիս կը պատուէ . և իրենց սիրտերը հեռացած զատուած են ինծմէ : Պարապ տեղը զիս կը պաշտեն . մարդոց պատուիրած բաները իբրեւ վարդապետութիւն կը սորվեցունեն Եղէկ կանարդէք Մատուոյ պատուիրանքը, որ ձեր աւանդութիւնը հաստատ պահէք Մատուոյ խօսքը բանի տեղ չէք դնէր ձեր աւանդութիւնովը, որ կաւանդէք» : Սա . Ժ . 3, 7—9 : Սա . Է . 9, 13 :

Մա պատմութեան կը սորվենք՝

Բ . Թէ մարդիկ ինչպէս զիւրին կրնան խաբուիլ աւանդութեան վստահելով :

Յրէից աւանդութիւններէն աւելի աղէկ վկայուած աւանդութիւններ ո՞ւր կրնամք գտնել . քանզի մասնաւորապէս կը պատմուի անոնց տրուելուն ժամանակը և եղանակը, նաև որոնց որ տրուեցաւ նէ՝ անոնց անուններն ալ կը պատմուի, նմանապէս ամէն ան զգուշութիւնները՝ որ սխալ մը չընելու համար եղաւ . այսու ամենայնիւ բոլորովին սուտ էին ան աւանդութիւնները :

Բ . Փրկչին մերոյ՝ Զրեից աղգին ըրած յանդիմանութեան կը տեսնենք թէ բնաւ ընդունելի չէ ան բանը որ հակառակ կուգայ Մատուածաշունչ գրոյ :

Զրեայք մեծապէս ապստամբեցան Մատուոյ դէմ, աւելցունելով և փոխելով ան խօսքերը որ Մատուած սուեր էր իրենց՝

հնազանդելու համար : «Դան մը չաւելցունէք ան խօսքին վրայ որ ես ձեզի պատուիրեցի, և բան մը չպակսեցունէք անկից, որ պահէք ձեր Տէր Մատուոյն հրամանները որ ես ձեզի պատուիրեցի» : Դ . Է . 2 : «Մատուոյ ամէն խօսքերը ընտիր են Լնար խօսքերուն վրայ մի աւելցունէր, որ չըլլայ թէ անիկայ քեզ յանդիմանէ, և դուն ստախօս գտնուիս» : Բ . Է . 5, 6 : Պօղոս առաքեալ յատուկ կը յորդորէ քրիստոնեաները . «Օգուշացէք՝ չըլլայ որ մէկը ձեզ կողոպտէ միտքի վարպետութիւնով ու փուճ խաբէութիւնով . որ մարդոց աւանդութեան պէս է» : Կա . Բ . 8 :

Գ . Կը տեսնենք որ ճշմարտութիւնը կըրնայ ըլլալ քիչերուն հետ և մոլորութիւնը բազմութեանը հետ :

Չորօրինակ՝ Քրիստոսի ատենը՝ միայն քիչ մարդիկ գիտէին ճշմարտութիւնը, որ ատեն գրեթէ բոլոր ժողովուրդը՝ իրենց աւաջնորդներովը մէկտեղ, Մատուոյ պատուիրանները զանց ըրած էին իրենց աւանդութեան պատճառովը : Լնտարակոյս ան Մատուածապաշտ Զրեան որ աս աւանդութիւնները չէր ընդունէր և Մատուոյ պարզ խօսքը ամուր կը բռնէր, շատ անգամ ծաղր կը ըլլար կրնախառուէր աս խօսքերը լսելով . «Սի թէ դուն մեր օրէնքին բոլոր գիտուն վարդապետներէն և զպիւրներէն աւելի՞ գիտուն ես : Զիմա դուն մեր հետեւած սուրբ Հայրերէն աւելի աղէկ կը հասկընաս Սուրբ Գիրքը : Բոլոր գիտութիւնը քու քովդ է» : Երբ ամենայնիւ ինքը իրաւունք ունէր, և պախարակողներուն ամէնն ալ մոլորութեան մէջ էին :

Գ . Կը տեսնենք որ եկեղեցին կրնայ սըխալել :

Երկրիս վրայ Մատուած ուրիշ եկեղեցիներէն Զրեից եկեղեցիէն զատ . որ իրենցնէր որդեգիր ըլլալը, ու փառքը և ուխտերը, ու օրինադրութիւնը, և պաշտօնը, ու խոստումները . իրենցն էին նահապետները, մարգարէները, և : Զա . Ժ . 4, 5 : Բայց սակայն ան եկեղեցին Մատուամէ հեռացաւ, և փոխանակ Մատուածային ճրջ մարիտ բանին յարելով՝ մարդկային աւանդութիւններուն հետեւելով, շատ դաւն և հոգեկորուստ սխալմունքի մէջ ինկաւ : Ոչ

միայն հասարակ ժողովուրդը և մասնաւոր անձինք , հապա նաև եկեղեցական իշխանները , զպիւրները և օրէնքին վարդապետները , Եկեղեցւոյ քահանաները և կառավարները , ի՞նչ բուն եկեղեցին մոլորութեան մէջ ինկաւ . և երբոր Վրիստոս աշխարհ եկաւ , և յանդիմանեց զանոնք իրենց մալրութեանցը համար՝ սարանեցին զանիկայ :

Եւ վերջապէս՝ կրտսններ որ առաւել Մատուածաշունչին հնազանդիւ պէտք է՝ քան թէ եկեղեցիին , երբոր եկեղեցին Մատուածաշունչին հակառակ բան մը սորվեցունէ :

Տէրն մեր կրտս . « Սովսէսին աթուր կարգացողները և փարիսեցիները նստան . ամէն բան որ ձեզի կրտսն՝ ըրէք ու պահեցէք , բայց անոնց գործքերուն պէս մի՛ ընէք , ինչու որ կրտսն և չին ըներ » : Սաղմ . իբ . 2 , 3 : Վրիստոս աս խօսքս չէ թէ ան չար վարդապետներուն իշխանութիւն տալու համար ըսաւ , հապա ժողովուրդին ցուցնելու համար թէ ինչ մեծ տարբերութիւն կայ ան վարդապետներուն խօսքին և գործին մէջ . ըսել չուզեց թէ ժողովուրդը առանց բռնութեան ընդունելու էր իրենց վարդապետներուն ամէն ըսածները . քանզի աս բանս կուրօրէն հետեւիլ պիտի ըլլար ան մարդոց՝ որոնց համար ինքը ուրիշ տեղ կրտսէ թէ « Իրենք կոյր են կոյրէրու առաջնորդ . կոյրը երբոր կոյրին կառաջնորդէ՝ կրտսալի ու երկուքն ալ փոսը՝ կի՛նան » : Սաղմ . ժե . 14 : Չէ , ժողովուրդը Սուրբ Գիւրջը բնակելու էր (Յի . Ե . 39 .) ինչպէս որ Իւրիայիք ըրին , և անոր համար աղնուական սեպուեցան . (Վաղ . ժե . 11 .) զպիւրները ու փարիսեցիները կանոնաւոր վարդապետներ էին շրէից , և ինչ որ սորվեցունէին Սուրբ Գիւրց համաձայն՝ ընդունելու էր ժողովուրդը . բայց անոնց շատ անգամ սուտ վարդապետութիւն սորվեցունէրը Վրիստոս ինքը կը ծանուցանէ նոյն զլիտին մէջը , (Սաղմ . 16—22 համարը .) նաև կրտս « կոյր առաջնորդներ որ մեծիկները կը բաժնէ և ուղտեր կը կլլէք » , (Սաղմ . 24 .) և « Սոյն ձեզի կեղծաւոր կարգացողներ ու փարիսեցիներ , որ երկնից թաղաւորութիւնը մարդոց դէմ կը գոցէք . դուք չէք մաներ , և անոնք որ կը մանեն՝ չէք թողոր մանել . (համար 13) :

Բովանդակ շրէից եկեղեցին (բայց ի ան քիչերէն որ ճշմարիտ Խարայեւացի էին .) (Սաղմ . 28 , 29 . թ . 6 , 7 .) բոլոր իրենց իշխաններովը՝ քահանաներովը և ուսուցիչներովը մէկտեղ ապստամբեր էին Մատուած , և մարդոց պատուիրանները իբրև վարդապետութիւն կը սորվեցունէին : Սաղմ . ճշմարիտ հաւատացեալ շրէայն Մատուածոյ հնազանդելու համար պարտաւորած էր իր եկեղեցիին չհնազանդելու : Ենտարակոյս աս բանս ընելը շատ ծանր կուգար իրեն . քանզի իր եկեղեցին կըսիւրէր . անոր մէջ ընդունուած էր և անոր անդամ եղած էր թլիստութեամբ , մարդաբէից և նախնի սրբոց յիշատակութիւնը պատուական էր իրեն . զիտէր թէ ան եկեղեցիին հետ հաստատեց Մատուած իր ուխտը , և անոր մէջէն ելլելու էր Սիսիան՝ աշխարհի փրկիչը : Սակայն աս ամէն բանին վրայ կը լիչէր որ իր պարտքն է բան մը չաւելցունել իր Տէր Մատուածոյ պատուիրանքին և խօսքերուն վրայ , ոչ ալ անոնցմէ բան մը պակսեցունել . և երբոր Մատուածոյ խօսքին դէմ եկեղեցիին պահանջմունքներուն հնազանդութիւն չցուցնելուն համար , ինքը իբրև հերետիկոս կը հալածուէր՝ կարող էր ըսել ան խօսքը որ ետքը Մատուածները ըսին . « Թէ որ Մատուածոյ առջեւ ուղիղ է որ Մատուածն աւելի ձեզի մտիկ ընենք , դուք դատաստանը ըրէք . . . Մատուած Մատուածոյ հնազանդիւ պէտք է՝ քան թէ մարդու » : Վաղ . Գ . 19 : Ե . 29 :

Երբոր հաւատքով արդարացած եմք , խաղաղութիւն կուենանք Մատուածոյ հետ մեր Տէրոջը Յիսուս Վրիստոսի ձեռքով . (Սաղմ . Ե . 1 .) բայց աս խաղաղութիւնը հաստատ կը պահուի միայն շարունակ հաւատալով , հաւատարմութեամբ մեր պարտաւորութիւնները կատարելով և ամէն մեղքէն հա կենալով :

Եւ մեր մարդ անուշ ընկերով մը կուրախանայ . ուստի պինտ աղքատ մէկը կընայ աս ուրախութիւնը ընծայել ուրիշներուն :

Ինչ որ ճշմարիտ , վայելուչ , արդար , մաքուր , սիրելի , առաքինի ու գովութեան արժանի է , ձեր խորհուրդներուն առարկայները ըլլան :